

Список використаних джерел:

1. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають / Д. Аджемоглу, Д. Робінсон; пер. з англ. О. Дем'янчука. – [2-ге вид.]. – К. : Наш формат, 2017. – 400 с.
2. Велике переродження. Уроки перемоги капіталізму над комунізмом / [А. Аслунд, Л. Бальцерович, К. Бендукідзе та ін.]. – Л. : Видавництво старого лева, 2015. – 436 с.
3. Донскіс Л. Події, що сформували недавню історію Литви / Л. Донскіс // Литва – історія успішного вибору. – 2013. – С. 28–31.
4. Завадський В. Європейська інтеграція країн Балтії (1991–2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В. Завадський. – Донецьк, 2008. – 20 с.
5. Завадський В. Політичні передумови європейської інтеграції країн Балтії / В. Завадський // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – С. 24–29.
6. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) : енциклопедичний словник-довідник / [І. Вдовичин, Л. Угрин, Г. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. Хоми. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. – 492 с.
7. Політика ФРГ в отношении Литвы, Латвии и Эстонии (1991–1998 гг.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evolutio.info/content/view/1452/215>.
8. Хартия основных прав Европейского союза [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
9. Час вибору: виклики інформаційної епохи: колективна монографія / За заг. ред. О. Івакіна, Д. Яковлева. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 472 с.
10. Юрійчук Є. Вибірчі процеси в постсоціалістичних державах: шляхи демократизації / Євгенія Юрійчук // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 4 (6). – С. 81–86.
11. Ямалова Э. Политические факторы диверсификации экономического развития постсоветских стран Балтии / Э. Ямалова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2015. – № 7 (57): в 2-х ч. Ч. 1. – С. 210–214.

Рубанов В.В.,

*доктор політичних наук, доцент кафедри політології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІТИК І ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСПЕРТ – САМОДОСТАТНІ СУБ'ЄКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕКСПЕРТНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

Ідентифікуються основні суб'єкти політичного аналізу, методи та процедури дослідження політичних проблем. Аналізуються основні види політологічного знання – аналітичне та експертне, які продукуються за допомогою кількісних і якісних методів і процедур дослідження. Особлива увага звертається на їх специфічні особливості, зокрема вказується, що обидва види знання – аналітичне і експертне – за своєю природою відрізняються. Разом із тим обґрунтовується теза, що ані перший, ані другий вид названого знання не є окремо політично релевантним науковим знанням. Таким воно

стає тоді, коли поєднує в собі як аналітичну, так й експертну складові частини, перетворюючись зрештою на цілісне експертно-аналітичне політологічне знання як похідну систему кількісних та якісних методів і процедур, що використовуються політичним аналітиком та політичним експертом у політичному аналізі. У зв'язку з цим у роботі, з одного боку, доводиться необхідність демаркації та інституціоналізації професій політичного аналітика і політичного експерта як цілком самодостатніх суб'єктів сучасної професійної експертно-аналітичної діяльності. А з другого боку, обґрунтовується авторський висновок про те, що основними критеріями, які дають змогу адекватно демаркувати їх професійні процедурні функції, є не тільки мета дослідження, але й природа методів та процедур, які вони використовують у науковому процесі підготовки, прийнятті та реалізації легітимних політичних рішень.

На думку дослідників, більшість реформ, що проводились в Україні, не отримали логічного завершення саме з причин недостатнього врахування людського чинника, що, як правило, пов'язано з недостатнім рівнем кадрового забезпечення реалізації цих реформ [1, с. 6]. Повною мірою ця оцінка стосується й основних суб'єктів політичної аналітики – політичних аналітиків і політичних експертів, які б мали забезпечувати, відповідно до їхнього функціонально-рольового статусу, експертно-аналітичний супровід оголошених реформ і від ефективної професійної діяльності яких безпосередньо залежить доля будь-якого політичного рішення або здійснення політичної програми. Проте, на жаль, ці професії ще не отримали в нашій країні належного нормативно-правового оформлення. Однією з головних причин незавершеності цього процесу є, на наш погляд, невизначеність у політологічній літературі, особливо вітчизняній, цих базових наукових понять, а також практична відсутність наукових праць, в яких спеціально аналізувалися б питання критеріїв демаркації професій політичного аналітика й політичного експерта, специфіки видів політологічного знання, які вони формують, а також природа методів і процедур їх продукування.

Саме тому метою цієї роботи є не стільки аналіз наявних спроб визначення самих понять «політичний аналітик» і «політичний експерт» (потрібна, але в цьому разі не головна умова), скільки наукове обґрунтування адекватних критеріїв їхньої демаркації як окремих професій і самодостатніх суб'єктів політичної аналітики, які продукують специфічні, але взаємопов'язані й взаємозумовлені види аналітичних знань, потрібних для підготовки, прийняття та реалізації легітимних політичних рішень.

Заради досягнення поставленої мети пропонуємо розв'язати три основних завдання: по-перше, критично проаналізувати вже наявні в літературі підходи щодо визначення основних суб'єктів політичної аналітики, сильні та слабкі (з теоретико-методологічної точки зору), сторони цих підходів; по-друге, визначити головні причини, які блокують аж дотепер процес ідентифікації дослідниками основних суб'єктів політичної аналітики і види знань, які вони продукують; по-третє, обґрунтувати потрібні критерії, що дають змогу не лише розділити функціонально-рольові особливості професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта, але й одержані ними у процесі цієї діяльності основні види політологічного знання.

Беручись за реалізацію поставлених завдань, необхідно, насамперед, зазначити, що використання нами поняття «суб'єкт» стосовно характеристики політичного аналітика і політичного експерта як основних представників сучасної політичної аналітики не випадкове, оскільки має на меті виокремлення певної їхньої професійної специфіки, яку неможливо, на наш погляд, зафіксувати за допомогою таких змістовно

близьких і функціонально синонімічних понять, як «актор» або «виконавець». Річ у тім, що «суб'єкт – це той, хто має свободу вибору в прийнятті рішень, вибору мети тощо. Це пов'язано зі здатністю суб'єкта до саморефлексії» [2, с. 128]. Суб'єкт завжди має певну позицію у просторово-часовому континуумі і має право обирати свою точку зору, за яку він несе відповідальність.

У той час як «виконавець» – це тільки «той, хто виконує певне завдання, здійснює що-небудь», «особа, що виконує розпорядження якогось органу влади» [3, с. 137], а інтегральною властивістю «актора» якраз і є суб'єктність [4, с. 59], що, як ми доведемо далі, має різний ступінь сформованості не лише в політиків, але й політичних аналітиків та політичних експертів через природний процес їх самоконституювання, самоствердження.

Таким чином, суб'єкт є не лише тим, хто пізнає та діє, але й має такі атрибутивні якості, як самоконституювання, самоствердження, які не притаманні ні акторові, ні виконавцю як таким.

Крім того, якщо зважати на положення, що «суб'єктність» – це «належність діяльному, креативному суб'єктові, що авторствує» [5, с. 126], то з'являється реальна можливість і процедурні функції політичного аналітика й політичного експерта в науковому процесі підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень також розглядати як *творчо унікальну* професійну діяльність стосовно один одного.

Доцільність використання поняття «суб'єкт» щодо сутнісної характеристики професійної діяльності політичного аналітика й політичного експерта зумовлено, на наш погляд, й тим, що реалізація суб'єктності – це завжди не лише свідомий і відповідальний, але й вольовий акт, який найяскравіше виявляється якраз в управлінських стосунках [5, с. 58; 6, с. 173–176; 7, с. 227]. З огляду на специфіку процедурно-функціональної ролі політичного аналітика й політичного експерта в експертно-аналітичному процесі з підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень, це означає, що лише наукової достовірності для їх втілення якраз замало, потрібні ще й вольові зусилля аналітика і експерта в досягненні балансу трьох основних цінностей: аналітичної об'єктивності, відповідальності перед клієнтом і відданості власним ідеалам. Тому під висловом «суб'єкт» стосовно політичного аналітика або експерта ми маємо розуміти не лише фахівця з усім багажем його внутрішнього світу, але й надіндивідуальні сутності, що мають суб'єктні властивості, які дають змогу, з одного боку, творчо реалізовувати їх загальну стратегічну мету – підготовку, прийняття та реалізацію науково обґрунтованого політичного рішення, а, з іншого боку, розмежовувати їхню процедурно-функціональну роль у цьому циклічному процесі, чого досі вчені, на жаль, ще не здійснили.

Суттєво й те, що до використання поняття «суб'єкт» у досліджуваній проблематиці підштовхують, насамперед, й українські наукові традиції, які також оперували цим поняттям, позначаючи носія предметно-практичної діяльності чи пізнання. Так, наприклад, згідно з концепцією вітчизняного дослідника О. Кузя, суб'єктами можуть виступати «індивіди чи соціальні групи, тобто «тілесні» суб'єкти. Це диктується, насамперед, необхідністю розроблення праксеологічної та гносеологічної проблематики, пов'язаної з цим поняттям. Якщо праксеологія, особливо в її марксистському варіанті, займалася пошуком «справжнього суб'єкта історії», то гносеологія розв'язувала проблему тотожності суб'єкта як активного початку пізнавального процесу та об'єкта у процесі досягнення всезагального і необхідного знання» [8, с. 129].

Нині, попри те, що в сучасному соціально-гуманітарному знанні концепт «суб'єктність» вживають у різних дисциплінах із різними конотаціями, серед дослідників досягнутий консенсус щодо ключових ознак соціального суб'єкта, серед яких вирізняють, зокрема, такі: 1) соціальну активність; 2) атрибутивність свідомості; 3) емоційно-вольову компоненту його біосоціальної природи; 4) соціокомунікативну форму буття. Ці іманентні властивості соціального суб'єкта зумовлюють його взаємодію із соціальною реальністю. Отже, у соціальній реальності «все залежить від суб'єкта»: реалізуючи свою суб'єктність, він є джерелом активності й, тим самим, творцем цієї реальності. Тому суб'єктність в екзистенційному плані виявляється у складній мережі впливів, взаємодій, зв'язків, стосунків і процесів, тобто в соціальній комунікації. У цій мережі соціальних трансакцій оформлюються необхідні стосунки суб'єкта і світу, які завжди є практичними й політичними через те, що соціальність є поліструктурною й полісуб'єктною, а суб'єкт – історичним і конкретним у своєму типовому прояві [8, с. 176–177].

Згідно з цим підходом, процес становлення соціального суб'єкта будь-якого типу й ступеня загальності пов'язаний із самоідентифікацією. Завдяки йому формується «самість» суб'єкта, яка, власне, і постає в найзагальнішому плані як його *суб'єктність*, що реалізується через самодіяльність, самоорганізацію, самовизначення, самосвідомість тощо [8, с. 129].

Саме тому, коли дослідники намагаються дати визначення сутності суб'єктності, вони завжди, незалежно від галузі знання, в якій працюють, відштовхуються від діяльнісного підходу. Яскравим прикладом є визначення цього феномена в працях відомих учених А. Трещова й О. Ільїна. Зокрема, А. Трещов у праці «Суб'єктність як властивість особистості» визначає суб'єктність передусім «як властивість особистості здійснювати взаємозумовлені зміни в світі, в інших людях, у собі. Показово, що в основі цієї властивості лежить ставлення особи до себе як до діяча» [9]. О. Ільїн у статті «Антропологія суб'єкта» підкреслює: «Власне, суб'єктну позицію можна ототожнювати з такою якістю суб'єкта, як цілісність – цілісність світогляду, наявність «власної» картини реальності. Крім того, ці позиції завжди реалізують у діяльній, перетворчій активності суб'єкта» [10, с. 7].

Ідентичну позицію займають і сучасні вчені-політологи, зокрема М. Говлет і М. Рамеш, які пишуть: «Суб'єктами процесу політики можуть бути або окремі люди, або групи» [11, с. 62]. «Визначення суб'єктів процесу політики та порівняння значення їхньої ролі є емпіричним питанням, яке не може бути окресленим *a priori*. Єдине, що можна стверджувати – суб'єкти політики приходять як з машинерії держави, так і з суспільства загалом» [11, с. 62].

А автори спеціалізованого навчального посібника «Суб'єкти політики» Н. Сирота та Г. Мохоров, у свою чергу, слушно наполягають: «Статус суб'єкта політичної діяльності не властивий індивідам та соціальним спільнотам первісно. Індивіди його здобувають у процесі політичної соціалізації. Соціальні спільноти стають суб'єктами політики в процесі формування їхньої самосвідомості, самоорганізації і соціально-політичного самовизначення. Індивіди і групи на суб'єкти політики перетворює здатність до політичного цілевизначення» [12, с. 10]. Саме тому у функціональному плані сутність суб'єктності постає «свідомою й активною участю соціальних одиниць у формуванні соціально-політичної дійсності, перетворення її в напрямі, що відповідає власним потребам та інтересам» [13, с. 87].

Іншими словами, в політиці реалізується суб'єктність соціальної реальності, де поняття «суб'єкт» виступає в первісному його сенсі: латинські 1) «sub», «jacio»

(кидаю, кладу, основа) утворюють *subjectus* – той, що лежить в основі [14, с. 661]; а 2) *subjectum* – людина, яка пізнає зовнішній світ і впливає на нього з метою підпорядкування своїм інтересам [15, с. 666].

Отже, поняття «суб'єкт» зі своїми іманентними властивостями лежить в основі соціальності, яка у своїй процесуальності постає політичною реальністю. У цьому розумінні реалізувати суб'єктність – значить бути основою надсуб'єктних утворень, давати життя соціальним новаціям [8, с. 208].

Таким чином, доходимо висновку, що соціальний суб'єкт дає життя політиці, виступаючи у своїй екзистенції суб'єктом політичним. У зв'язку із цим дуже продуктивним, як це прийнято у вітчизняній політології, є дослідження феномена суб'єктності на інституційному рівні, де суб'єктність існує як процес, як сукупність упорядкованих у просторі й часі взаємодій соціальних суб'єктів із заздалегідь позначеними цілями та їх досягненням як результатом взаємодії. І в цьому плані цілком науково-обґрунтованою виглядає позиція української дослідниці Л. Байрачної, яка заявляє: «Проблема прийняття політичних рішень – одна з ключових у дослідженні особи саме як суб'єкта політичної влади» [16, с. 10]. І це насправді так. Нині вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що результат будь-якого політичного процесу суттєво залежить від особистості політичних діячів, які ним управляють: з одного боку, прийняття того чи того політичного рішення вже само по собі є фактом вияву волі політика, а з іншого – воно слугує потрібною основою подальшого політичного вибору, планування і подальших дій.

Отже, здатність прийняття самостійних політичних рішень є не тільки властивістю, потрібною особі як самодостатньому суб'єктові політичної влади, але, в певному сенсі, критерієм того, чи є особистість узагалі політичним суб'єктом, оскільки політичний діяч, який не здатний приймати самостійні рішення, приречений на необхідність отримання для дії спонукального імпульсу з боку вищого політичного керівництва [16, с. 10]. Такий стан справ визначає його роль як об'єкта й носія політичної влади не лише щодо суб'єктів влади, які перебувають стосовно нього на вищому щаблі ієрархії, але й нижчих, оскільки для них він є, скоріше, проміжною ланкою, аніж творцем політики. Цю закономірність дуже влучно окреслила Т. Траверсе у статті «Політичне мислення в контексті діяльнісного підходу», в якій дослідниця зазначає, що через багатоопосередкованість політичної діяльності ті особи, які є публічними політиками, завжди мають межі своєї політичної самостійності (у результаті апаратних ігор тощо). Чим нижчими є професійні компетенції фахівця, а вищим – його статус, тим залежнішим стає політик від тих осіб, які сприяють його просуванню в кар'єрі і тим меншою стає його свобода як фахівця і як особи. І тоді ми маємо політиків-маріонеток [17, с. 201].

У цій ролі маріонеток можуть опинитися й політичні аналітики та експерти, що також, як і політики, вирішують прикладні політичні проблеми – готують, приймають і реалізують науково обґрунтовані політичні рішення як цілком самодостатні суб'єкти професійної експертно-аналітичної діяльності. І характерні симптоми цього явища вже маємо: у сучасних пострадянських соціально-політичних реаліях фахова затребуваність політичних аналітиків й експертів, зважаючи на низький рівень їхньої кваліфікації, була й залишається надзвичайно низькою [18, с. 203], а тому вони швидко гуртуються до професійного клану, де в пошані не так фахові знання й відповідальність, як практичний досвід участі в сумнівних, але прибуткових кампаніях і ділова хватка [18, с. 204].

Доречно зазначити, що ця тенденція притаманна не лише політичним аналітикам і політичним експертам, які працюють у державних структурах, але й незалежним експертно-аналітичним центрам. Приватні експертно-аналітичні центри, які виникли в останні роки нарівні з державними і від початку мали формальну самостійність, досить швидко також почали обслуговувати значні політичні угруповання та виражати їхні конкретні інтереси. Виступаючи, наприклад, у ЗМІ як незалежні політичні аналітики й експерти працівники цих центрів насправді повертаються до радянської практики пропаганди в її найпримітивніших зразках – досить заангажовано оцінювати політичну ситуацію, яка склалася, підриваючи цим довіру громадян до професії науковця-політолога загалом.

На думку вже згаданої нами Т. Траверсе, це можна пояснити тим, що українська соціально-політична практика ще не виробила прикінцевих алгоритмів ефективної політичної діяльності, властивостей продуктивного суб'єкта політики, посиляючись на її складність як динамічного явища. «У політичній сфері відсутня ситуація, коли б, спираючись на науку, з більшою мірою вірогідності можна було б отримати правильне рішення (у фізиці, наприклад, процес розв'язання хоча б співвіднесений із законами фізики). У політиці таких універсалій не вироблено [19, с. 58]. Плинність, незавершеність соціально-політичної дійсності залишає місце для різних шляхів і напрямів розвитку та, відповідно, різних інтерпретацій.

Отже, в реальності відбувається орієнтування на те, що в певних ситуаціях різне бачення політики є результатом її інтерпретації, зважаючи на спрощені схеми (ідеологія, політичний (інституційний дискурс), які накладають на суперечливу політичну дійсність систему координат і в цих межах більш-менш обґрунтовану концепцію її розуміння [19, с. 58]. Саме тому в професіографічному описі політики як діяльності й досі бракує еталонного взірця політика-фахівця (якому б відповідали хоча б представники політичної еліти) [17, с. 201].

Що ж тоді притаманне сучасній світовій професійній діяльності суб'єкта політики? Які конкретно якості повинні в ідеалі мати особи, що приймають політичні рішення? По-перше, як доречно зауважує щодо цього відомий фахівець із цих питань А. Дегтярьов [20, с. 122–123], посиляючись на праці авторитетних західних дослідників Л. Лінна, Ч. Ліндблома, Й. Дрора та А. Вілдавські, їм потрібні навички та вміння, а також контакти з різноманітними категоріями осіб, організацій, зокрема, комунікативні навички ділового та публічного спілкування, підтримки позитивного іміджу й професійного авторитету. По-друге, вони мають володіти навичками аналітика та технічної роботи з державними документами, законопроектами і підзаконними актами відповідно до формальних регламентів і неформальних процедур. По-третє, їм потрібні організаційні навички управління людьми, уміння відстоювати і провадити «спільну волю» в тому чи іншому її розумінні, а також здатність працювати в колективі. По-четверте, фаховість політика й адміністратора полягає в суворому дотриманні певних етичних та політичних принципів, які зазвичай асоціюються з положеннями про доцільність, ефективність, надійність і підзвітність суспільству. І, зрештою, по-п'яте, політик має опанувати мистецтво прийняття компетентних політичних рішень, тобто мати такі необхідні якості, як творчий хист і уяву, волю та інтуїцію. До того ж, ці якості мають доповнювати завбачливість і витримка, терплячість і наполегливість, рішучість й обережність.

Особливе значення перелічені професійні якості політичного діяча набувають під час прийняття рішень в умовах сучасних складних політичних ситуацій: політична криза або конфлікт різноманітних соціальних спільнот, неможливість уникнути в

умовах багатоальтернативності особистого вибору оптимального варіанту політичного рішення.

Саме тому важливу роль політична суб'єктність відіграє на мікроструктурному, особовому рівні і не тільки стосовно політика – особи, що приймає політичні рішення, але й тих, хто їх безпосередньо готує – політичного аналітика і політичного експерта. Це зумовлено тим, що експертно-аналітична професійна діяльність надзвичайно складна й відповідальна праця, яка передбачає не лише формулювання й аналіз політичної проблеми, а й наукове прогнозування її розвитку, вироблення оптимальних варіантів її розв'язання, імплементацію вже готового політичного рішення, а також науковий аналіз процесу його реалізації. Вирішити всі зазначені питання силами лише одного, навіть дуже талановитого політика, який має всі вищеперелічені якості й професійні знання, практично неможливо. Тим більше в сучасних умовах, коли потреба вузької спеціалізації фахових знань і дій в експертно-аналітичному процесі з підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень не лише зберігається, а й значно зростає. На думку як українських, так і закордонних фахівців, відповідні знання може бути сформовано лише двоюким чином: «індуктивно», тобто як універсальні правила, сформульовані під час узагальнення позитивного практичного досвіду, і «дедуктивно» – як додаток до політичної практики теоретичних моделей, які пройшли верифікацію емпіричними даними» [20, с. 123].

Відповідно, в реальній управлінській практиці це можна здійснити лише за участі, як мінімум, двох самодостатніх суб'єктів політичної аналітики – політичного аналітика і політичного експерта – безпосередніх носіїв, як це буде доведено далі, зазначених видів політичного наукового знання та професійної діяльності, які не тільки в процесі підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень доповнюють і взаємозумовлюють одне одного в процедурно-функціональному сенсі, але й тим самим позиціонують себе як представників окремих професій.

Разом із тим важливо зазначити, що зазвичай дослідники взагалі не помічають сучасну функціонально-рольову специфіку професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта саме як самодостатніх суб'єктів експертно-аналітичного процесу, а тому, як правило, не поділяють їх сумісну працю на окремі види професійної аналітичної діяльності, а якщо і поділяють, то саме не ці професії, а лише поняття, що їх визначають. Яскравий тому приклад – роботи К. Симонова і Ю. Кальниша, в яких йдеться про те, що коли ми визначаємо суб'єктами політичного аналізу представників певної професії – політичних аналітиків, це визначення має певну тавтологію з назвою цієї наукової дисципліни, і тому краще називати їх політичними експертами [21, с. 65], або політичними консультантами [22, с. 159].

У цьому разі природним є питання: наскільки коректна з теоретико-методологічної точки зору така, на перший погляд, проста «заміна назв» професій, як, зрештою, і ексклюзивна пропозиція російського дослідника Е. Баталова віддати на відкуп самому суспільству проблему розв'язання питання ідентифікації основних суб'єктів політичної аналітики. «Декретами таку ненормальну ситуацію, – аргументує цю позицію вчений, – не змінити, оскільки це, зрештою, хвороба зростання. І кого називати (якщо називати взагалі) політологом, кого – політичним аналітиком, кого – політичним оглядачем, а кого – політичним експертом, має вирішувати лише суспільство» [23, с. 40].

У ситуації, яка склалася, більш перспективною виглядає позиція С. Туронка – автора сучасного підручника з політичного аналізу, який вважає, що використання

цих термінів, особливо на пострадянському просторі, дотепер має не цілком чіткий і досить розмитий сенс, а тому потребує саме від дослідників визначення розглядуваних понять [24, с. 16]. Характеризуючи всіх суб'єктів експертно-аналітичного процесу, він особливо підкреслює, що варто усвідомлювати розходження в трьох основних рольових позиціях: особи, яка приймає політичне рішення, політичного аналітика й політичного експерта. На його думку, це продиктовано, по-перше, тим, що ми обґрунтовано не можемо очікувати від особи, що приймає рішення, фахового знання всіх проблем, з якими йому доводиться мати справу відповідно до його посади, суспільного становища тощо, та й часовий ресурс, відпущений на вирішення важливих питань, нерідко виявляється обмеженим. По-друге, що є не менш важливим, таке розмежування функціонально-рольових особливостей суб'єктів політичного аналізу продиктовано тим, що й політичні аналітики (які за штатом мають готувати такі рішення) також не можуть бути фахівцями в усіх або хоча б у більшості проблем, що виникають. Їхнє основне завдання, на думку С. Туронка, – організувати експертизу, залучити експертів (висококваліфікованих фахівців у сфері прийняття рішення) і забезпечити професійний рівень її проведення, максимальну правдивість результатів експертизи [24, с. 206–207].

Беручи до уваги ці дуже важливі, з огляду на досліджувану проблему, рекомендації вченого, разом із тим зазначимо, що вказані ним суто організаційні й тимчасові чинники, які так чи інакше впливають на функціонально-рольові позиції суб'єктів політичного аналізу, далеко не вичерпують адекватної характеристики специфічних особливостей їх професійної діяльності. Не вичерпують хоча б тому, що невідома, насамперед, сама *природа* їх походження. А тому наведені С. Туронком характеристики, скоріше, тільки актуалізують потребу подальшого пошуку інших об'єктивних чинників, які можна було б використовувати як основні критерії, що адекватно визначають не лише організаційні та тимчасові чинники професійної діяльності політичного аналітика й політичного експерта, але їх загальний процедурно-функційний статус у науковому процесі з підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень саме як самодостатніх суб'єктів політичної аналітики загалом. Саме такий підхід й допоможе нам, урешті-решт, розв'язати головне завдання нашого дослідження – визначити специфічні особливості професійної діяльності політичного аналітика та політичного експерта і як самодостатніх суб'єктів політичної аналітики, і як реальних носіїв різних видів професійного аналітичного політологічного знання, потрібного для підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень.

На наш погляд, таким основним критерієм, за яким можливо визначити специфічні особливості професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта як основних самодостатніх суб'єктів політичної аналітики, є передусім певна *система методів і процедур*, які вони використовують в експертно-аналітичному процесі. Але чому ж тоді дослідники свого часу не використали цей критерій з метою демаркації наявних суб'єктів політичної аналітики і видів аналітичних знань, які ними продукуються? Вважаємо, що на це є дві основних причини.

Перша – це розбіжності між прихильниками кількісних і якісних методів і процедур дослідження щодо їхнього пріоритету в аналізі політичних проблем. Наслідком першої є друга причина – невирішеність питання статусної характеристики нової галузі політологічного знання «Аналізу політики» як політичної наукової дисципліни, її співвідношення з політичним аналізом. Якщо говорити більш

конкретно, то варто зазначити, що й досі як у науковій, так і навчальній політологічній літературі маємо дві групи вчених, які є опонентами. Одні з яких (Дж. Мангейм, Р. Рич, Ф. Шродт [25] та ін.) віддають явну перевагу *кількісним* та іншим суворо *формалізованим методам та процедурам* політичного дослідження, а інші (зокрема Ч. Рейджин, Д. Берг-Шлоссер, Ж. де Мер [26], Х. Алкер [27]) роблять акцент на *якісних методах та процедурах* аналізу політичних проблем. При цьому кожна група названих науковців (а для прикладу ми вибрали їх найбільш яскравих представників) висуває свої, на їхню думку, досить переконливі аргументи на користь методів і процедур, які вони вживають. Так, відомий учений-методолог Ф. Шродт, обґрунтовуючи пріоритетність використання *кількісних* методів та процедур у пізнавальному процесі, аргументує свою позицію, по-перше, тим, що політичні рішення суттєво концентрують значний економічний компонент, а тому помітну роль у політології мають відігравати моделі, розроблені в рамках економічної науки.

По-друге, на його думку, гроші – не єдина змінна величина, яка цікавить політологів, і її можна описати математично. Результати голосування на виборах також підсумовують у вигляді чисел, а в опитувальному дослідженні політичні думки викладають у вигляді відсоткового співвідношення між різними групами респондентів.

І, нарешті, по-третє, математичне моделювання не обмежено операціями з кількостями, воно може мати справу і з якісними характеристиками політичного процесу. «Деякі політичні процеси, – пише Ф. Шродт, – такі, як прийняття рішень на виборах або розподіл голосів виборців, можна визначити цілком математичними термінами» [25, с. 467–468].

Однак прихильники пріоритетності *якісних* методів і процедур політологічного дослідження, у свою чергу, небезпідставно заявляють, що привабливість їхніх способів аналізу політичних проблем зумовлена тим, що якісні методи і процедури аналізу можна з більшим успіхом використовувати в дослідницьких програмах, в яких теоретична база *розвинута слабо й основні поняття недостатньо визначені*. Тому якісні дослідження зазвичай *передують* (курсив наша – В.Р.) досягненню серйозних теоретичних результатів. Звідси усталеною практикою якісного дослідження є «подвійне сполучення» теоретичного поняття та емпіричної категорії, що дає змогу виявити та прояснити зміст як поняття, так і категорії [26, с. 730].

Другим, не менш переконливим аргументом прихильників *якісних* методів і процедур аналізу є той факт, що дослідники часто ставлять питання, на які *не можна* відповісти за допомогою звичних *кількісних методів*. Зокрема, більшість питань про найважливіші культурні та історичні явища пов'язана з емпіричними категоріями, які обмежені часом і простором, а тому зазвичай базуються на незначній фіксованій кількості відомих прикладів. Отже, кількісні методи з погляду як припущення, так і висунутих ними вимог – доволі складно застосувати в ситуаціях, де постає потреба в малих числах.

На думку Ч. Рейджина, Д. Берг-Шлоссера та Ж. де Мера, питання, сформульовані в процесі дослідження, можуть суперечити низці вимог, які висуваються кількісним методам, такими як наявність чітко визначеного набору спостережень; можливість здійснення вибірки; виявлення попередніх умов і результатів, які в кожному конкретному випадку відрізняються; упевненість в тому, що випадки, які включені в це дослідження, гіпотетично гомогенні тощо [26, с. 730].

У протистоянні науковців, яке маємо щодо оцінювання місця й ролі кількісних та якісних методів у політологічному дискурсі, не можна не помітити відсутність

зацікавленого творчого діалогу сторін у розв'язанні проблеми інтеграції способів аналізу в пізнавальному процесі, а тому в їх роботах простежується тенденція аргументації методологічної неспроможності інструментарію, який пропонує опонуюча сторона. Яскравим прикладом є позиція, що її займає відомий фахівець у сфері теорії та методології політичної науки Х. Алкер, який прямо заявляє, що запропонований колегами Л. Бартелзем і Г. Брейді довгий перелік удосконалених інструментальних прийомів від подвійного підрахунку до аналізу даних динамічного ряду не зовсім чітко пов'язаний із фундаментальними проблемами нашої дисципліни. Таким чином, «статистика», яка донедавна означала «емпіричне обґрунтування вивчення держав» і слугувала обґрунтуванням для різних теоретичних міркувань про суспільство і специфіки національного розвитку, мабуть, утратила свої політичні основи [27, с. 768].

Однак у зв'язку із цим не може не поставити природне для кожного дослідника питання: якщо в сучасній методології політичної науки все саме так, як пише Х. Алкер, то чи можливо, в принципі, застосовуючи лише кількісні або лише якісні методи і процедури дослідження, отримати зрештою політично релевантне наукове знання?

На наш погляд, відповідь на це актуальне запитання може бути лише однозначно негативною. І доказом цьому слугують не лише розглянуті вище позитивні якості й недоліки кількісних і якісних методів та процедур дослідження, але й матеріали всіх минулих конгресів Міжнародної асоціації політичних наук, які підтверджують широку практику їх використання політологами всіх країн світу в наукових проектах, що реалізуються. На думку відомого політолога Дж. Сарторі, це відбувається, насамперед, тому, що «логіку «або-або» не можна замінити логікою «більш-менш». У дійсності обидві ці логіки доповнюють одна одну, і кожна з них має свою законну сферу застосування» [28, с. 76].

На користь потреби використання як кількісних, так і якісних методів та процедур дослідження політичних проблем свідчать також спроби дослідників розробити на їх основі нові, так звані комбіновані способи політологічного аналізу, які зазвичай є формою, ланкою або способом адаптації загальних і окремих методик до вивчення специфічних і по-своєму унікальних політичних явищ і процесів, які не зводяться ані до кількісного, ані до якісного способу аналізу окремо [29, с. 5].

Разом із тим, як слушно зазначає Л. Лясота, проблема оптимального сполучення якісних та кількісних методів у політичному аналізі (внутрішньо – та зовнішньополітичних сфер) набуває особливої актуальності в сучасний період розвитку нашого суспільства. Незважаючи на дуже широку практику використання у світі математичних методів і наявність величезних обчислювальних потужностей, усе ж таки їх практичне застосування принципово обмежується лише випадками опрацювання ретроспективних даних кількісного характеру, що монотонно змінюються, або в окремих ситуаціях так званих «розмитих» даних [30, с. 23]. Ця обставина істотно обмежує можливості зазначених методів у трансформаційних суспільствах, де різного роду стрибкоподібні зміни потребують, напевно, саме якісного аналізу або сполучення цих методів. Використання якісних методів дослідження дає змогу швидко реагувати на зміни, що відбуваються, та зорієнтувати прогноз на конкретну проблемну ситуацію.

У свою чергу, слушно вказує Л. Лясота, застосування математичних методів та процедур у сучасних гуманітарних дослідженнях пов'язано з труднощами не тільки методичного, але й організаційного характеру. По-перше, не завжди система понять, що використовується, є достатньою для її формалізації, оскільки вона може бути

нечіткою та внутрішньо суперечливою. У такій галузі знань, як політична наука, часто треба враховувати наявність досить значної кількості суб'єктивних моментів, які не піддаються членуванню, високий ступінь невизначеності й високий рівень динамізму. Необхідно також мати на увазі, що в ряді випадків значною перешкодою формулюванню коректних висновків може бути нестача інформації. По-друге, оброблення інформації математичними методами та процедурами тривала й забирає багато часу. По-третє, такі дослідження потребують значного фінансування і матеріально-технічної бази. По-четверте, математичні методи та процедури дослідження передбачають також і для представників політичних наук, і математичних або кібернетичних наук проходження спеціальної професійної міждисциплінарної підготовки, що теж потребує додаткового фінансування. Однак, саме оптимальне сполучення адекватних якісних та кількісних методів та процедур, їх використання в аналізі сучасних політичних процесів, безумовно, дало б змогу суттєво підвищити ефективність конкретних досліджень, зокрема й в Україні, забезпечуючи точність результатів. На думку Л. Лясоти, дуже корисним таке сполучення виявилось б у моделюванні виборчих та законодавчих процесів (внутрішня політика), розвитку конфліктів та переговорів у сфері міжнародних відносин [30, с. 24].

Крім того, кількісні методи та процедури, незважаючи на їх обмеженість у застосуванні під час вивчення політичних процесів, дають змогу виокремити раніш не дуже очевидні взаємозв'язки між суб'єктами внутрішньополітичних та міжнародних відносин, визначити приховані ресурси й можливості взаємодії акторів, необхідні для уточнення альтернатив вірогідніших сценаріїв розвитку ситуації та засобів дії [30, с. 24].

Але справа не тільки в уже наведених аргументах. Нас цікавлять більше ті наукові теоретико-методологічні обґрунтування, які лежать в основі їх формулювання. Саме з'ясування зазначених підстав, на відміну від вищевикладених дискусій науковців щодо аргументації позитивних якостей і переваг методів і процедур, які вони використовують в експертно-аналітичному процесі, і уможлиблює досягнення поставленої мети нашого дослідження – довести не лише методологічну сумісність кількісних і якісних методів та процедур дослідження в політологічному дискурсі, але й наявний реальний процедурно-функціональний зв'язок і взаємозумовленість у сучасній політичній аналітиці.

Так, у процесі цілеспрямованого аналізу *природи* кількісних і якісних методів та процедур дослідження ми виявили, що з точки зору їх природної сутності вони перебувають у нерозривній єдності. Одні способи – кількісні – тісніше пов'язані з суто *аналітичною* діяльністю суб'єктів політичної аналітики, а другі – якісні – із *синтезувальною* діяльністю зазначених суб'єктів. І їхню цілісну єдність забезпечує не лише загальна процедурно-функціональна стратегічна мета – підготовка, прийняття й реалізація науково обґрунтованого політичного рішення, а й логіка наукового процесу пізнання як такого.

По-перше, як ми вже зазначали раніше, жоден синтез неможливий у принципі, якщо йому не передуює аналіз.

По-друге, у чистому вигляді, аналіз як окремий метод пізнання теж не можна реалізувати, оскільки він існує й використовується лише в діалектичній єдності із синтезом. Але в одних випадках процесу пізнання, як відомо, надається перевага аналізу, а в інших – синтезу як самостійним видам професійної аналітичної наукової діяльності.

Отже, кожен із розглянутих наукових способів аналізу є *самодостатнім і виконує лише йому притаманні специфічні функції*. Разом із тим, і це треба особливо

підкреслити, обидва ці способи аналізу є *системно* пов'язаними і взаємозумовленими як вияви *діалектичної єдності загального й особливого* в експертно-аналітичному процесі підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень. Це продиктовано, насамперед, самою природою використовуваних у політичній аналітиці методів та процедур. Існує, і про це вже докладно йшлося [31, с. 29–42; 32, с. 52–60], певна закономірність у використанні тих чи інших методів і процедур дослідження: математичні та інші суто формалізовані методи та процедури ефективні під час розв'язання завдань рутинного характеру і, навпаки, – за невизначеності й наростанні динамічності ситуації управлінські процедури неминуче ускладнюються, а тому потребують аналізу численних альтернатив і, відповідно, застосування якісних методів і процедур дослідження. Саме в процесі впливу *особливого* – експертних методів і процедур дослідження політики – і відбувається розвиток *загального* – експертно-аналітичного процесу загалом.

Відзначаючи переваги саме експертних методів і процедур та їхнє превалювання над формалізованими, треба мати на увазі, що не варто перебільшувати їхню процедурно-функціональну роль і значення, як і применшувати роль і значення формалізованих методів і процедур, оскільки в реальній практиці підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень ці різні способи й види професійної аналітичної діяльності, які здійснюють суб'єкти політичної аналітики, органічно залежні та взаємозумовлені. Так, прийняття рішень щодо типових неструктурованих проблем належить до тих сфер діяльності, в яких кількісні способи вимірювання не розроблені й навряд чи, на думку фахівців, узагалі можуть колись з'явитися [33, с. 190], а тому в експертно-аналітичному процесі залишається покладати надію тільки на можливості якісних вимірів. Адже аналіз й опрацювання експертної інформації здійснюється за допомогою математичного апарату, досконалість якого і визначає успішність застосування методу експертних оцінок [34, с. 15].

Викладене дає змогу дійти висновку: головною вадою прихильників використання в політичній аналітиці лише кількісних або лише якісних методів і процедур дослідження є методологічно невиправданим. Окремо один від одного вони не можуть виробляти цілісне політологічне знання: користуючись лише кількісними або лише якісними методами і процедурами дослідження, можна отримати, і це ми докладно розглянемо далі, тільки один із його необхідних компонентів, який не наділений властивостями цілого.

Крім того, закономірність зумовленості експертно-аналітичного процесу природою методів та процедур, які використовують у ньому, згодом проявилася, як уже було доведено, не лише в *загальному* – виникненні *політичного аналізу*, але й *особливому* – інституціоналізації на межі XX – XXI ст. порівняно самостійної, в межах предметного поля політичного аналізу, галузі політичного наукового знання «*Аналіз політики*» й, відповідно, формуванні на основі якісних способів і процедур дослідження нового різновиду аналітичної професії – *політичного експерта*. До того ж, політичний експерт як представник аналітичної фахової діяльності, як і політичний аналітик, є самодостатнім суб'єктом експертно-аналітичного процесу, оскільки у своїй професійній діяльності він спирається на профільні, вироблені вже безпосереднім аналізом політики експертні методи і процедури дослідження. Виступаючи в цьому єдиному процесі як *особливе*, вони завдяки своїй природній сутності *підпорядковують* частину *загального* – кількісні методи і процедури дослідження.

Це відбувається, по-перше, тому, що на певних фазах експертно-аналітичного процесу, особливо під час прогнозування і напрацювання оптимальних варіантів

політичних рішень, експертні методи та процедури не лише більш інноваційні й оперативні, аніж кількісні, але й результативніші завдяки об'єктивним процедурно-функціональним умовам їхнього застосування. Так, якщо кількісними методами в експертно-аналітичному процесі користується переважно один їх носій – політичний аналітик, то експертними методами і процедурами дослідження користуються відразу два суб'єкти експертної діяльності – особи, які приймають рішення, і незалежні професійні експерти. Завдяки цьому, як правило, у процесі спільної фахової діяльності експертів – керівників і незалежних професійних політичних експертів – утворюється креативний експертний тандем й особлива творча атмосфера осмислення складних, особливо малодосліджених політичних проблем і застарілих стереотипів їхнього сприйняття.

По-друге, це відбувається ще й тому, що адекватне знання політики передбачає володіння двома різними видами знань – *аналітичним та експертним*, або, як зазначив М. Оукшот, технічним і практичним знанням [35, с. 14–15], що окремо не існують й однаковим чином беруть участь у будь-якій реальній діяльності, зокрема й політичній. Політичний аналітик, спираючись переважно на кількісні методи і процедури дослідження, продукує в процесі своєї професійної діяльності один вид політологічного знання – *аналітичний* – потрібна, але недостатня підмога для *ціннісного аналізу* процесу підготовки, прийняття й реалізації науково обґрунтованих політичних рішень. Цю функцію може виконувати лише *експертне знання* і його носій – *політичний експерт*, який і реалізує в аналітичному процесі досвід поєднання загального й особливого: якщо політичний аналітик, використовуючи переважно кількісні методи і процедури, формує вихідне позитивне знання, потрібне для здійснення цього процесу, то політичний експерт, використовуючи переважно якісні методи і процедури аналізу, *узагальнює це знання* і формує на його основі особливе – *легітимну думку*, той потрібний інструментальний ресурс, який має *загальні* мобілізаційні можливості наукового процесу підготовки, прийняття й реалізації політичних рішень. Це відбувається ще й тому, що експерти завжди говорять мовою, яка здатна зблизити сторони, які конфліктують, а експертне знання, по своїй суті, дає змогу перебороти короткозору ангажованість учасників цього конфлікту. За образним висловлюванням Ф. Анкерсмита, «експерт виправляє «зламане», те, що перебуває в розладі; вся його діяльність присвячена виробленню експертної мови, яка потенційно об'єднує, порівнює і примиряє всі політичні позиції. Ось звідки виникає прагнення звернутися за допомогою до експерта та експертної сітки» [36, с. 233]. Тому політичний експерт, порівняно з політичним аналітиком, більше знає, яке знання краще цінується, з якого боку його треба подати як особі, що приймає рішення, так і суспільству загалом, щоб це знання було сприйнято й оцінено позитивно.

Тим самим, цінність саме експертного знання і його носія – політичного експерта в аналітичному процесі – полягає не стільки в тому, що він говорить на мові буття і знає, як усе функціонує, скільки в його потенційній можливості *контролювати* сам процес *наукового пізнання* політичних проблем і встановлювати, тим самим, межі й форми практично-прикладного застосування знань. Зокрема, відкидати в процесі фахового експертного оцінювання таке знання, яке не можна інструменталізувати, тобто яке не може стати ні ресурсом, ні капіталом, а, отже, і не варте обговорювання учасниками наукового процесу підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень. Як свідчать відповідні дослідження цього питання, завдання експертизи, власне, і полягає в тому, щоб максимально повно критично оцінювати результати прикладного дослідження саме як *працююче* знання [37, с. 11].

Цю специфічну особливість професійної діяльності, притаманної лише експертові як суб'єкту пізнавального процесу загалом дуже вдало, на наш погляд, сформулював А. Ашкерів: «Якщо експерт і є «жерцем», то, у першу чергу, жерцем операціоналізації результатів пізнавальної діяльності. Завдяки йому знання перетворюються на інструмент, починають функціонувати, «працювати». Завдяки йому формула «Знання – сила» з декларації перетворюється на керівництво до дії» [38, с. 39]. Якраз в цій якості політична експертиза потрібна і науці як цілісній самозростаючій системі спеціалізованих наукових знань, і вченому-прикладнику, який шукає умови стабільного відтворення свого результату, і суспільству, яке бажає знати про можливі наслідки саме практично-прикладного використання цього результату.

Разом з тим важливо нагадати й про те, що в політичній експертизі існує, як прийнято говорити, і зворотний бік медалі, на що не безпідставно звертають увагу сучасні дослідники – жодне зі сформульованих в її руслі суджень *не є суто науковим* поясненням або передбаченням, реєстрацією спостережень або нейтральним узагальненням [39, с. 111]. Це вже прерогатива політичного аналітика, який, спираючись переважно на кількісні методи і процедури дослідження, виступає в експертно-аналітичному процесі спостерігачем, реєстратором й дослідником, який готує необхідну початкову наукову інформацію для політичної експертизи.

Більш того, з наведеної сентенції у жодному разі також не випливає й те, що політична експертиза, в принципі, не наукова й не ефективна. Вона лише наголошує на тому факті, що *науковість та ефективність* політичної експертизи *безпосередньо залежить від якості тієї вихідної наукової інформації, яку готує* для політичного експерта *політичний аналітик*. Саме в цьому й полягає взаємозв'язок і взаємозумовленість функціонально-рольових особливостей професійної діяльності політичного аналітика й політичного експерта. Тому, як ми вже переконалися, залишати здійснення всього наукового процесу підготовки, прийняття й реалізації політичних рішень лише за політичними аналітиками чи лише за політичними експертами теж не можна.

Отже, якщо брати до уваги сутність досліджуваної нами проблеми, це означає, що і в цьому конкретному випадку ми змушені прагнути досягнення не тільки якогось ідеального балансу в процесі використання кількісних і якісних методів та процедур аналізу політичних проблем й отриманих у такий спосіб різних видів аналітичних політичних знань, а також досягнення такого самого балансу і в професійній діяльності їхніх носіїв – політичного аналітика й політичного експерта – з урахуванням того реального місця, яке вони посідають у системі суспільного розподілу праці. Без їхньої спільної, методологічно зумовленої процедурно-функціональної діяльності також неможливо забезпечити якісний науковий процес підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень.

На основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

Основними суб'єктами політичної аналітики є політичний аналітик і політичний експерт. Процедурно-функціональну роль останнього в пізнавальному процесі реально здійснює творчий тандем – особа, яка приймає рішення, і незалежний професійний експерт.

Базовим критерієм, який дає змогу розмежувати специфічні особливості професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта та ідентифікувати їх як основних самодостатніх суб'єктів політичної аналітики, є не лише мета дослідження, але й природа методів і процедур, які вони використовують у пізнавальному процесі для її досягнення.

Чинна в політичній аналітиці традиція стверджувати про несумісність кількісних та якісних методів і процедур дослідження, як і визнавати абсолютну пріоритетність кожного з них у цьому процесі, є методологічно невиправданою. Кількісні та якісні методи й процедури дослідження не є абсолютно протилежними, навпаки, мають, як ми в цьому переконались, взаємодоповнюватися, і лише їхня раціональна цілісність може закласти підвалини якісного *експертно-аналітичного* процесу. У процедурно-функціональному аспекті це виявляється, насамперед, у продукуванні з їхньою допомогою *аналітичного й експертного знання*.

Ці два різновиди політологічного знання, як і способи їх продукування, окремо не існують, а тому їх застосовують у професійній діяльності політичного аналітика й політичного експерта як два необхідних компоненти цілісного *експертно-аналітичного знання*, потрібного для підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень.

Основними аргументами на користь цього слугують три важливих обставини:

1. Головною вадою прихильників застосування в політичній аналітиці лише кількісних або лише якісних методів і процедур дослідження є невиправдане наділення їх властивостями продукувати цілісне політологічне знання. У той же час, коли об'єктивно, користуючись лише кількісними або лише якісними методами і процедурами дослідження, можна отримати в процесі наукового пізнання політики лише один із його потрібних компонентів, який не наділений властивостями цілого.

2. Ці два *дійсно різних методи і процедури* аналізу політичних проблем, які дають можливість отримати в процесі наукового пізнання і два *різновиди* політологічного знання: *аналітичне* – від кількісних і *експертне* – від якісних методів і процедур дослідження, які також, як і методи, що їх продукують, *не є ані тотожними, ані взаємозамінними*, а є *взаємозумовленими* в пізнавальному процесі. Їх неможливо через їхню нерозривну процедурно-функціональну єдність відокремити, а тому вони однаково потрібні в науковому процесі підготовки, прийняття й реалізації політичних рішень.

3. Ані перший, ані другий вид названого знання *не є окремо* політично релевантним науковим знанням. Таким воно стає тоді, коли поєднує в собі аналітичну й експертну складові частини, перетворюючись зрештою на *цілісне експертно-аналітичне* політологічне знання як похідну систему кількісних та якісних методів і процедур політичного аналізу.

Саме цими трьома основними обставинами і зумовлена потреба й цінність використання в експертно-аналітичному процесі з підготовки, прийняття та реалізації науково обґрунтованих політичних рішень не тільки кількісних і якісних методів та процедур дослідження, але й їхніх безпосередніх носіїв – політичного аналітика й політичного експерта – як основних самодостатніх суб'єктів сучасної професійної експертно-аналітичної діяльності.

Література:

1. Кагановська Т.Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні : [монографія] / Т.Є. Кагановська. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 362 с.
2. Петров И.Г. Субъект и его характеристики в научной парадигме и аксиологии [Текст] / И.Г. Петров // Человек как субъект культуры / Отв. ред. Э.В. Сайко. – М. : Наука, 2002. – С. 112–130.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [Текст] / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.

4. Траверсе Т. Психологія політичних задач і проблем: функції та специфічні ознаки [Текст] / Т. Траверсе // Соціальна психологія. Науковий журнал. – 2012. – № 3 (53). – С. 57–65.
5. Трещов А.М. Субъектная позиция личности : [учебное пособие] / А.М. Трещов. – Калуга : КГПУ им. К. Э. Циолковского, 2001. – 145 с.
6. Кургинян С. Качели. Конфликт элит – или развал России? / С. Кургинян. – М. : ЭТЦ, 2008. – 772 с.
7. Почепцов Г.Г. Инжиниринг будущего. Лекции по стратегическим и форсайтным исследованиям / Г.Г. Почепцов. – К. : Альтерпрес, 2010. – 304 с.
8. Кузь О.М. Репрезентації суб'єктності в пост сучасності : [монографія] / О.М. Кузь. – Х. : ФОП Лібуркіна Л.М. ; ВД «ІНЖЕК», 2010. – 312 с.
9. Трещов А.М. Субъектность как свойство личности / А. М. Трещов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.astu.astranet.ru/tusovka/4/39.htm>.
10. Ильин А.Н. Антропология субъекта / А.Н. Ильин // Знание. Понимание. Умение. – 2010. – № 1. – Философия. Политология [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/ezpu/2010/1/ilyin>.
11. Говлет М., Рамеш М. Дослідження державної політики: цикли та підсистема політики [Текст] / М. Говлет, М. Рамеш ; Пер. з англ. О. Рябова. – Львів; Кальварія, 2004. – 264 с.
12. Сирота Н.М. Субъекты политики : учеб. пособие / Н.М. Сирота, Г.А. Мохоров. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2009. – 164 с.
13. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / В.А. Петровский. – Ростов-н/Д. : Феникс, 1996. – 509 с.
14. Философский энциклопедический словарь [Текст] / гл. редакция : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
15. Словарь иностранных слов [Текст]. – М.: ЮНВЕС, 1995. – 832 с.
16. Байрачная Л.Д. Роль и значение профессионализма в принятии политического решения / Л.Д. Байрачная // Особистість в умовах сучасних політичних відносин : зб. наук. статей (за матеріалами XIV Харківських політологічних читань). – Х. : Право, 2003. – 215 с.
17. Траверсе Т. Політичне мислення в контексті діяльнісного підходу / Т. Траверсе // Соціальна психологія. Науковий журнал. – 2012. – № 1–2 (51–52). – С. 196–203.
18. Шестопад Е.Б. Политическая психология : учебник для студентов вузов / Е.Б. Шестопад. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : «Аспект Пресс», 2007. – 427 с.
19. Траверсе Т. Психологія політичних задач і проблем: функції та специфічні ознаки / Т. Траверсе // Соціальна психологія. Науковий журнал. – 2012. – № 3 (53). – С. 57–65.
20. Дегтярев А. А. Теория принятия политических решений в структуре социальных и управленческих дисциплин / А.А. Дегтярев // Полис. – 2002. – № 2. – С. 113–126.
21. Симонов К.В. Политический анализ : [учеб. пособие] / К.В. Симонов. – М. : Логос, 2002. – 152 с.
22. Кальниш Ю.Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади : [монографія] / Ю.Г. Кальниш. – К. : НАДУ, 2006. – 272 с.
23. Баталов Э.Я. Восхождение к политической науке / Э.Я. Баталов // Общественные науки и современность. – 2005. – № 3. – С. 34–47.

24. Туронок С.Г. Политический анализ: Курс лекций : [учеб. пособие] / С.Г. Туронок. – М. : Дело, 2005. – 360 с.
25. Мангейм Д.Б. Политология. Методы исследования / Д.Б. Мангейм, Р.К. Рич ; пер. с англ. ; [предисл. А.К. Соколова]. – М. : Весь Мир, 1997. – 544 с.
26. Рейджин Ч. Политическая методология: качественные методы / Ч. Рейджин, Д. Берг-Шлоссер, Ж.Д. Мер // Политическая наука: новые направления / под ред. Р. Гудина и Х.-Д. Клингемана ; пер. с англ. М.М. Гурвица, А.Л. Демчука, Т.В. Якушевой; науч. ред. Е.Б. Шестопаля. – М. : Вече, 1999. – С. 729–747.
27. Алкер Х.Р. Политическая методология: вчера и сегодня / Х.Р. Алкер // Политическая наука: новые направления / под ред. Р. Гудина и Х.-Д. Клингемана ; пер. с англ. М.М. Гурвица, А.Л. Демчука, Т.В. Якушевой ; науч. ред. Е.Б. Шестопаля. – М. : Вече, 1999. – С. 766–778.
28. Сартори Дж. Искажение концептов в сравнительной политологии (1) / Дж. Сартори // Полис. – 2003. – № 3. – С. 67–77.
29. Дегтярев А.А. Основы политической теории / А.А. Дегтярев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Degt/_02.Php.
30. Лясота Л.І. Проблеми інституціоналізації прикладного політичного аналізу та прогнозування у сучасному українському суспільстві / Л.І. Лясота // Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування : збірник матеріалів / за ред. М.М. Розумного. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. – С. 2–9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.njss.gov.ua/Table/230606/sbjrnyk.htm>.
31. Рубанов В.В. Методологічна сутність політичної аналітики / В.В. Рубанов // Політичний менеджмент. Наук. журнал. – 2008. – № 3. – С. 29–42.
32. Рубанов В.В. Взаємообумовленість кількісних і якісних методів і процедур політичної аналітики / В.В. Рубанов // Політичний менеджмент. Наук. журнал. – 2011. – № 3. – С. 52–60.
33. Ларичев О.И. Теория и методы принятия решений, а также хроника событий в волшебных странах : учебник [Текст] / О.И. Ларичев. – Изд. третье, перераб. и доп. – М. : Университетская книга ; Логос, 2008. – 392 с.
34. Литвак Б.Г. Дискретные методы анализа экспертных оценок [Текст] / Б.Г. Литвак // Экспертные методы в системных исследованиях. Сборник трудов. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт системных исследований, 1979. – Вып. 4. – С. 15–28.
35. Оукшот М. Рационализм в политике и другие статьи / М. Оукшот ; перевод с англ. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 288 с.
36. Анкерсмит Ф.Р. Политическая репрезентация / Ф.Р. Анкерсмит ; пер. с англ. А. Глухова; нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Изд. Дом Высшей школы экономики, 2012. – 228 с.
37. Пружинин Б.И. Культурно-историческая эпистемология: концептуальные возможности и методологические перспективы [Текст] / Б.И. Пружинин // Вопросы философии. – 2014. – № 12. – С. 4–13.
38. Ашкерова А. Экспертотократия. Управление знаниями: производство и обращение информации в эпоху ультракапитализма / А. Ашкерова. – М. : Европа, 2009. – 132 с.
39. Филиппов А. Советники суверена / А. Филиппов // Апология. – 2005. – № 1. – С. 102–111.